

ALMEIDA ARROJA v. Portugal (№ 47238/19)

Обставини справи

Заявник, José Pedro Almeida Arroja, є громадянином Португалії, який народився в 1954 році і проживає в місті Порту. Він є економістом і професором університету, а також був щотижневим політичним коментатором у щоденній програмі новин на приватному телевізійному каналі Porto Canal.

Увечері 25 травня 2015 року заявник взяв участь в обговоренні на каналі Porto щодо зупинки будівництва педіатричного відділення лікарні São João (Святого Івана Хрестителя) в Порту (пан José Pedro Almeida Arroja на той час очолював асоціацію, яка збирала кошти на будівництво відділення). Він, серед іншого, заявив наступне:

«На заваді стала політика... Через юридичну фірму [«С.»] під керівництвом [Р. R.] ... [був підготовлений] документ ... який змусив лікарню зупинити виконання будівельних робіт ... коли громадянське суспільство починає робити такі будівельні проекти, як цей ... (будівельні роботи, які мала б робити держава, а отже, політики), вони відчують, що це виставляє їх у поганому світлі ... і тому [Р. R.] і його юридична фірма підготували документ, який зупинив будівельні роботи ... діти там туляться в халупі, і Р. R. хоче сприяти тому, щоб вони залишалися в халупі, замість того, щоб мати належне п'ятиповерхове приміщення, яке ми – португальська громада – зібралися, щоб запропонувати лікарні.

«[Р. R.] є ідеальним прикладом [тісного зв'язку між політикою, бізнесом і професіоналами] – адже він є політиком і водночас очолює велику юридичну фірму. Це дуже багато! Більше того, він політик, член Європарламенту, він проводить багато часу за кордоном, що це означає? Як політик, він, безумовно, шукає клієнтів для своєї юридичної фірми, клієнтів переважно з державного сектору: лікарня São João, мерія, міністерства того і того ... це політичний документ, щоб винагородити руку, яка їх годує».

Мова йшла про Меморандум про взаєморозуміння, розроблений юридичною фірмою С. для лікарні, та який був відхилений асоціацією, яку очолював заявник. Р. R., який був адвокатом і відомим членом Європейського парламенту, та юридична фірма, директором якої він був, подали кримінальні скарги щодо заявника, звинувачуючи його в наклепі за обтяжуючих обставин і заподіянні шкоди юридичній особі.

У червні 2018 року Кримінальний суд м. Матозінюш визнав заявника винним у заподіянні шкоди юридичній особі (юридичній фірмі «С.»), встановивши, що заяви відносно Меморандуму про взаєморозуміння та його

політичного характеру були фактичними твердженнями, які не відповідали дійсності і вплинули на престиж фірми. Суд оштрафував заявника та зобов'язав виплатити компенсацію за моральну шкоду. Однак він виправдав заявника у наклепі на публічну діяльність Р. Р. за обтяжуючих обставин, вважаючи, що оскаржувані висловлювання були поєднанням фактів і оціночних суджень, але переважно думок, які не можуть бути правдивими чи неправдивими, стосовно питання, що становить суспільний інтерес. Крім того, суд зазначив про більш широкі межі свободи вираження поглядів стосовно критики політиків.

Як Р. Р., так і заявник оскаржили рішення суду першої інстанції та подали відповідні апеляційні скарги. У березні 2019 року Апеляційний суд Порту залишив у силі засудження за заподіяння шкоди юридичній особі, але додатково визнав заявника винним у наклепі на Р. Р. за обтяжуючих обставин. Суд апеляційної інстанції вважав, що висловлювання, які характеризували розробку юридичного документа, що перешкоджав будівництву педіатричного відділення для державної лікарні, коли хворі діти розміщувалися в халупах, як свідомий політичний акт з боку Р. Р., що призвів до засудження за наклеп на юридичну фірму, мали також призвести до засудження за наклеп на Р. Р. Суд оштрафував заявника та зобов'язав відшкодувати завдану шкоду як Р. Р., так і юридичній фірмі «С.».

В подальшому заявник подав заяву про анулювання рішення. Він також звернувся за дозволом на касаційне оскарження до Верховного Суду. Обидві заяви були відхилені 9 та 16 жовтня 2019 року Апеляційним судом Порту та Верховним Судом відповідно.

Педіатричне відділення лікарні було остаточно відкрито у 2021 році.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився на те, що його засудження було порушенням його права на свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

У цій справі сторони не заперечували, що рішення апеляційного суду, яким заявника було визнано винним у заподіянні шкоди юридичній особі, а саме юридичній фірмі «С.», та наклепі на Р. Р. за обтяжуючих обставин, а також було зобов'язано сплатити сукупний штраф у розмірі 7 000 євро та 15 000 євро моральної шкоди за порушення права на захист репутації, становило «втручання» у реалізацію заявником свободи вираження поглядів. Суд не вбачав підстав вважати інакше. З огляду на це ЄСПЛ мав з'ясувати чи було втручання передбачене законом, чи переслідувало одну або декілька законних цілей, зазначених у пункті 2 статті 10 Конвенції, і чи було воно «необхідним у демократичному суспільстві» (пункти 46–47 рішення).

На переконання Суду обмеження свободи вираження поглядів заявника мало законну мету захисту «репутації або прав інших осіб» (юридичної фірми «С.» та Р. R.) у розумінні пункту 2 статті 10 Конвенції. При цьому ЄСПЛ підкреслив, що право на репутацію юридичної особи є дискусійним, але, тим не менш, він був готовий визнати, що захист такої репутації був законною метою влади у цій справі (пункти 59–60 рішення).

ЄСПЛ нагадав, що відповідно до статті 10 Конвенції Договірні Держави користуються певною свободою розсуду при оцінці того, чи є необхідним втручання у свободу вираження поглядів, гарантовану цим положенням, і в якій мірі (див., наприклад, рішення у справі *Axel Springer AG v. Germany* [GC], № 39954/08, § 85, від 7 лютого 2012 року) (пункт 64 рішення).

Однак, згідно з пунктом 2 статті 10 Конвенції, існує мало можливостей для обмежень політичних висловлювань або дискусій з питань, що становлять суспільний інтерес. Відповідно, високий рівень захисту свободи вираження поглядів, коли органи влади мають вузьку свободу розсуду, зазвичай надається, коли зауваження (твердження) стосуються питань, що становлять суспільний інтерес (див. рішення у справі *Freitas Rangel v. Portugal*, № 78873/13, § 50, від 11 січня 2022 року, та зазначене у ньому рішення). При цьому коли Суд покликаний вирішувати конфлікт між двома правами, які користуються рівним захистом відповідно до Конвенції, він повинен зважити на конкуруючі інтереси.

Результат розгляду заяви, в принципі, не повинен відрізнятися залежно від того, чи була вона подана до Суду за статтею 8 Конвенції особою, яка стала об'єктом образливого висловлювання, чи за статтею 10 Конвенції особою, яка зробила це висловлювання, оскільки ці два права заслуговують, в принципі, на однакову повагу. Відповідно, межа розсуду теоретично має бути однаковою в обох випадках (див., серед багатьох інших рішень, *Couderc and Hachette Filipacchi Associés v. France* [GC], № 40454/07, § 91, ECHR 2015; *Axel Springer AG*, згадане вище, § 87; та *Von Hannover v. Germany* № 2) [GC], № 40660/08 та № 60641/08, § 106, ECHR 2012, та наведені в них справи) (пункт 66 рішення).

ЄСПЛ вказав, що у разі встановлення національними органами влади балансу на підставі критеріїв, викладених у практиці Суду, останньому потрібні вагомі підстави для того, щоб замінити свою думку на думку національних судів (пункт 67 рішення).

У цьому контексті ЄСПЛ вказав на відповідні критерії, які застосовує у своїй практиці при розгляді питання балансування конкуруючих прав, а саме: внесок у дискусію, що становить суспільний інтерес; наскільки добре відома особа, про яку йдеться; тема публікації; попередня поведінка відповідної особи; зміст і спосіб отримання інформації та її достовірність; форма і наслідки публікації. При розгляді заяви, поданої за статтею 10, Суд також розглядає суворість застосованої санкції (див. рішення у справі *Couderc and Hachette*

Filipacchi Associés v. France [GC], № 40454/07, § 93, ECHR 2015; Axel Springer AG, §§ 89–95, згадане, і рішення у справі Satamedia Oy v. Finland [GC], № 931/13, § 165, від 27 червня 2017 року) (пункт 68 рішення).

Суд зазначив, що для розрізнення фактичного твердження і оціночного судження, необхідно брати до уваги обставини справи і загальний тон зауважень, оскільки твердження про питання, що становлять суспільний інтерес, є оціночними судженнями, а не констатацією фактів. (див. Freitas Rangel v. Portugal, § 51, згадане вище та наведені в ньому справи) (пункт 72 рішення).

З огляду на викладене вище ЄСПЛ дослідив застосовність і дотримання таких критеріїв у цій справі:

(а) Внесок у дискусію, що становить суспільний інтерес

Оскільки висловлювання заявника стосувалися проєкту будівництва педіатричного відділення лікарні, тобто фактів, що стосувалися державної лікарні і, зокрема, умов, передбачених для хворих дітей, ЄСПЛ дійшов висновку, що таке питання становило суспільний інтерес (пункт 73 рішення).

(β) Наскільки добре відомою була постраждала особа

ЄСПЛ вказав, що це питання першочергово належало до компетенції національних судів, особливо якщо ця особа в основному відома на національному рівні. Суд першої інстанції встановив, що Р. Р. був дуже добре відомий в академічній сфері як професор права, дослідник, публіцист і політик, а юридична фірма «С.» була охарактеризована як дуже відома (пункти 74–75 рішення).

γ) Предмет коментарів у щоденній програмі новин

ЄСПЛ повторив, що оспорювані висловлювання стосувалися проєкту будівництва педіатричного відділення лікарні, думок заявника щодо Меморандуму про взаєморозуміння та політичної умотивованості причин зупинення такого будівництва (пункт 76 рішення).

(δ) Попередня поведінка зацікавленої особи

ЄСПЛ вважав поведінку Р. Р. та очолюваної ним юридичної фірми такою, що є сумісною з їхнім професійним обов'язком зберігати таємницю. Водночас Р. Р. міг розглядатися як публічна особа, яка добровільно піддала себе громадському контролю в силу своєї ролі в суспільстві і, що більш важливо, в політичній сфері, і, отже, зобов'язана проявляти більш високий рівень толерантності, ніж можна було б очікувати від непублічних осіб (див. рішення у

справі *Oberschlick v. Austria* (№ 2), № 20834/92, § 29, від 1 липня 1997 року) (пункт 78 рішення).

(є) Зміст і спосіб отримання інформації та її достовірність

(от) Форма та наслідки публікації

Дослідивши мотиви та висновки судів першої та апеляційної інстанції, ЄСПЛ постановив, що висловлювання, про які йшла мова, були оціночними судженнями, якщо розглядати їх у загальному контексті широкої критики зв'язку між політикою та державним управлінням, яку висловлював заявник. Зокрема, він повторив, що припущення щодо причин і можливих намірів інших осіб є оціночним судженням, а не констатацією факту, що підлягає доказуванню (див. рішення у справах *Diena and Ozoliņš v. Latvia*, № 16657/03, § 81, від 12 липня 2007 року; *Ungváry and Irodalom Kft v. Hungary*, № 64520/10, § 52, від 3 грудня 2013 року; та *Axel Springer AG v. Germany* (№ 2), № 48311/10, § 63, від 10 липня 2014 року).

Також Суд зазначив, що заяви, про які йдеться, не набули широкого розповсюдження, оскільки вони не були предметом широкого обговорення, а місто Порту є відносно невеликим (пункти 79–85 рішення).

(з) Характер і суворість накладених санкцій

ЄСПЛ нагадав свою прецедентну практику, згідно якої факт засудження особи в деяких випадках може бути важливішим за призначене покарання, незалежно від його суворості. Зокрема, сам факт кримінального покарання сам по собі може мати стримуючий вплив, навіть якщо сума, про яку йдеться, є помірною і особа легко може її сплатити. При цьому присудження відшкодування за наклеп повинно мати розумний зв'язок пропорційності з завданою репутації шкодою (див. рішення у справі *Tavares de Almeida Fernandes and Almeida Fernandes v. Portugal*, № 31566/13, § 77, від 17 січня 2017 року, та наведені у ньому рішення).

У світлі обставин цієї справи, Суд визнав, що сам факт засудження заявника був явно непропорційним. Крім того, ЄСПЛ вказав на непропорційність сум морального відшкодування, які національні суди зобов'язали заявника сплатити на користь юридичної фірми «С.» та Р. Р. (5 000 євро та 10 000 євро відповідно), серйозності шкоди, завданої репутації цих двох зацікавлених сторін. На думку Суду, такі значні суми відшкодування не могли бути виправдані також з огляду на відсутність фактів того, що висловлювання заявника вплинули на діяльність юридичної фірми «С.» або на кар'єру Р. Р. як політика чи адвоката. Окремо ЄСПЛ підкреслив, що подібні судові рішення національних судів можуть мати «негативний вплив» на свободу вираження поглядів (пункти 87–90 рішення).

З огляду на викладене вище, Суд дійшов висновку, що у даній справі національні суди не здійснили балансування конкуруючих прав у відповідності до критеріїв, встановлених у прецедентній практиці Суду. Отже, втручання у право заявника на свободу вираження поглядів не було підкріплене відповідними та достатніми підставами. Зокрема, Суд виснував, що національні суди надали непропорційно великої ваги правам на репутацію та честь юридичної фірми «С.» і Р. Р., на відміну від права заявника на свободу вираження поглядів. Таким чином, національні суди перевищили надану їм свободу розсуду щодо обмеження дискусій, які становлять суспільний інтерес, і в даному випадку не було досягнуто розумного співвідношення пропорційності між, з одного боку, обмеженням права заявника на свободу вираження поглядів і, з іншого боку, переслідуваною законом метою (див., *mutatis mutandis*, *Bozhkov v. Bulgaria*, № 3316/04, § 55, від 19 квітня 2011 року; *Pais Pires de Lima v. Portugal*, № 70465/12, §§ 66–67, від 12 лютого 2019 року; та *SIC – Sociedade Independente de Comunicação v. Portugal*, № 29856/13, § 69, від 27 липня 2021 року; див. також, для порівняння, *Stângu and Scutelnicu v. Romania*, № 53899/00, § 56, від 31 січня 2006 року).

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 березня 2024 року й набуло статусу остаточного 19 червня 2024 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.